

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת סנהדרין - דף צט ק

נושא היום: ימות המשיח. תורה מן השמים. אפיקורס. ספרים חיצוניים.

לאפיקורס, היושב לפני רבו ותולה הלכה שנזכרה בעבר בעצמו ולא ברבו. **לרבא**, הם היושבים בבית בנימין הרופא ואומרים מה הועילו הת"ח הרי לא התירו עורב באכילה ולא אסרו יונה. **כאשר אותם אנשים הגיעו לדון לפני רבא** בהלכות טריפות אם בא להכשיר, אמר להם אני בא להתיר לכם עורב. **וכן** שבא לאסור אמר אני אוסר לכם יונה. **ר"פ ביאר** שאפיקורס זה אלו שאומרים "אותם רבנן" בלשון זלזול, **ר"פ אמר פעם** בלשון זו וקובל על עצמו תענית.

לוי בר שמואל רב הונא בר חייא עשו מטפחות לספרי הקודש של רב יהודה, וכאשר הגיעו למגילת אסתר אמרו בלשון פשוטה שלא צריך מטפחת למגילת אסתר, **ואמר** להם רב יהודה שנראה הדבר כאפיקורסות והייתם צריכים לומר בלשון שאלה, האם הם צריכים מטפחות. **לר"ז** זה מי שקורא לרבו בשמו, **כפי שאמר ריו"ח** שנענש יוחזי שקרא לאלוהי הנביא בשמו.

ישב רבי ירמיה לפני רבי זירא ואמר, עתיד הקב"ה להוציא נחל מקדשי הקדשים ויהיו עליו כל מיני נגדים והביא סמך מדרשה, **אמר זקן** שהיה שם יפה אמרת וכן אמר ריו"ח. **שאל רבי ירמיה** אם צורה זו של דיבור היא אפיקורסות. **אמר רבי זירא** שלא כיון שהביא ראיה לדבר. אבל יש אופן דומה שהוא כן אפיקורסות, **שישב ריו"ח** ודרש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות, **שאל אותם** עבור מה האבנים האלו, **ואמרו לו** עתיד ומעמידן בשערי ירושלים, **לגלג** עליו אותו תלמיד ואמר שהרי לא מצאנו יהלום בגדול של ביצה, אך יהיה כ"כ גדול. **לאחר זמן** הפליגה ספינתו בים וראה את מלאכי השרת שהם מנסרים אבנים טובות ומרגליות, **שאל אותם** עבור מה האבנים האלו, **ואמרו לו** עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. **כאשר ראה שוב את ריו"ח אמר** "רבי, דרוש ולך נאה לדרוש" כשם שאמרת כך ראיתי, **אמר לו ריו"ח** אדם ריק אתה, וכי אם לא ראית לא האמנתי? אתה מלגלג על דברי חכמים, נתן בו עינו ועשאו גל של עצמות. **ומבארת הגמ'** שדברתו של ריו"ח הכוונה לחלונות של אור ואיך ולא פתח של אנשים, **שהרי נחלקו** התנאים בגובהם של אנשים לעתיד לבא, **ומבאר לר"ם** מאתים אמה. **לרבי** מאה אמה. **"ועלה לתרופה"** הנאמר בנבואת יחזקאל לעתיד לבא, **נחלקו** רבי יצחק בר אבדימי ורב חסדא, אם הכוונה לאלילים שידברו, או לעקרות שישקפו, **וכן נחלקו** חזקיה ובר קפרא בברייתא. **ריו"ח אמר** תרופה ממש, **וביאר רבי שמואל בר נחמני** תואר פנים של תלמיד חכמים.

דרש רבי יהודה ברבי סימון, המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מאיר פניו בעוה"ב. **אמר רבי נתנחם ברבי חנינאי**, המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה משביעו לעוה"ב. **רב דימי דרש**, עתיד הקב"ה לתת לכל צדיק צדיק מלא עומסו, **שאל אביו** והרי השיעור הוא גדול מאוד. **אמר לו רב דימי** חסד מאד. **אמר לו רב דימי** חסד מאד, ולא היה קשה לך שאמרו בארץ ישראל **בשם רבא בר מרי**, שעתידי הקב"ה לתת לכל צדיק ש"י עולמות.

אמר ר"ם במדה שאדם מודד מודד לו, ותמה רבי יהושע אם נותן "מלא עומסו" לעני בעולם הזה, הקב"ה נותן לו "מלא עומסו" לעוה"ב, עד שמסיק שהקב"ה יתן לו את הכח לקבל את רוב הטובה.

לדעת ר"ע הקורא ספרים חיצוניים אין לו חלק לעולם הבא, **בברייתא מבואר** ספרים של צדיקים. **לדעת רב יוסף** בספר "בן סירא". **שאל אביו** מדוע ספר בן סירא לא ראו, **עד שהסיק** משום שנכתבו שם דברים בטלים, שאדם זקן ושקנו דק הוא חכם מאוד, ואם זקנו עבה הוא שוטה. מי שנוסף בכוסו להסיר הקצף, אינו צמא. אם אומר במה אוכל את הלחם, קח ממנו את הלחם שאינו רעב. אדם שקנו מחולק לשניים, אין יכולים להתגבר על ערומותו שבו. (אבל אדם דברים שכבר רמזו או אמרו חז"ל, איסור בל תשחית. לא לבעול שלא כדרכה. אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו זכרים או לו למי שבניו נקבות. דאגה בלב איש ישיחנה, יסיח מדעתו או ישיח לאחרים. לעולם לא ירבה רעים בתוך ביתו).

אמר רב יוסף יש דברים שמותר לקרא בבן סירא, **אשה טובה** היא מתנה טובה לירא ד'. ואשה רעה היא כצרעת לבעלה, ועדיף שיגרשה. **אשה יפה** אשרי בעלה שנחשב מספר ימיו לכפליים. **היזהר מאשת איש** פן תלכד במצודתה. אל תבא לשתות עם בעלה כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים לו הרגויה. **אל תביא הביתה הרבה אנשים**, ומי שאיך זקוק לעסקיך אל תביא אותו לביתך. **שיהיה לך הרבה חברים**, אולם סוד מוגלים רק לאחד מאלף. **אל תצטער על צרה העתידה** לבא כי לא תדע מה ילד יום". **כל ימיו של עני** רעים, ודרש בן סירא אף ליליתיו.

אמר רבי זירא בשם רב "כל ימי עני רעים" זה בעל גמרא "טוב לב משתה תמיד" זה בעל משנה. **רבא דרש** הפוך. זה **שאמר רבי מרששיא** בשם רבא "מסיע אבנים יעצב בהם" אלו בעלי משנה, שאינו את הטעמים והוא עצב. "בוקע עצים יסכן בם" אלו בעלי גמרא, יסכן לשון חום של שמחה. **אמר רבי חנינאי** "כל ימי עני רעים" הכוונה לאדם שיש לו אשה רעה. "טוב לב משתה תמיד" הכוונה לאדם שיש לו אשה טובה. **דרש רבי ינאי** "כל ימי עני רעים" זה איסטניס. "טוב לב משתה תמיד" הכוונה לאדם שהכל טוב לו. **רבי יוחנן** דרש "כל ימי עני רעים" זה רחמן שמחמת צרות הכלל רע לו. "טוב לב משתה תמיד" זה אכזרי. **רבי'ל דרש**, "כל ימי עני רעים" זה קמצן. "טוב לב משתה תמיד" זה "מי שדעתו רחבה. **שאל רבי'ל** איך "כל ימי עני רעים" והרי שבתות ויו"ט, **אלא כדברי שמואל** שאמר ששינוי בהרגל האכילה תחילת חולי.

עיונים על הדף

"אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח וכו'" (גי עקרי האמונה)

רבי הילל אמר אין להם משיח לישראל שנהנו ממנו בזמן חזקיה המלך. תמה רב יוסף ואמר שימחל הקב"ה לרבי הילל שהרי חזקיה היה בבית ראשון והנביא זכריה התנבא בבית שני על ביאתו של משיח.

דרש רבי שמלאי שאומות העולם אין להם לצפות לגאולה, וישראל מצפים לגאולה. **והביא** משל כתרנגול שרואה ושואל את העטלף מדוע מתמין הוא לאור הרי בין כך אינו רואה. **וכדברי ר' אבהו** את רבי **אהבו** מתי משיח בא, אמר לו כאשר יכסה החושך את עיני הגויים, **ושאלו** מדוע הוא מקללו, **ואמר לו** את לשון הפסוק "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ד' וכבודו עליך יראה".

אמר רבי אליעזר ימות המשיח 40 שנה. **לראב"ע** 70 שנה. **לרבי** שלשה דורות. **רבי הילל** הקב"ה לרבי הילל שהרי חזקיה היה בבית ראשון והנביא זכריה התנבא בבית שני על ביאתו של משיח. **לדעת ר"א** ימות המשיח 40 שנה ולמד מזמן אכילת המן. **לדעת רבי דוסא** 400 שנה כימי גלות מצרים. **לרבי** 365 יום כמנין ימות החמה.

למד אביונו בנו של רבי אבהו שימות המשיח יהיו 7000 שנה, כימי השמחה של החתן עם הכלה, ויום אצל הקב"ה שווה ל1000 שנה. **לרב יהודה בשם שמואל**, כמיום שנברא העולם. **לרבי'ל** כמיומי נח עד עתה.

אמר רבי חייא בר אבא בשם ריו"ח, הנביאים התנבאו על ימות המשיח ולא על ימי העולם הבא שעל זה נאמר "עין לא ראתה אלוקים זולתך" **וחולק** על דברי שמואל שאמר שההבדל בין עולם הבא לימות המשיח הוא רק שעבוד מלכויות. **עוד אמר רבי חייא בשם ריו"ח**, שהתנבאו הנביאים על השכר של בעלי תשובה ולא של צדיקים גמורים. **וחולק על רבי אבהו** שאמר שבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים. **ונחלקו** בביאור הפסוק "שלום שלום לרוחך ולקרבך" **לרבי אבהו** בתחילה למי שהיה רחוק ואח"כ לקרב. **ולריו"ח** למי שהוא רחוק מעבירה ולמי שהוא קרוב ונתרחק מהעבירה. **עוד אמר רבי חייא בשם ריו"ח** הנביאים התנבאו על מי שמשיא בתו לתלמיד חכם, מהנה ת"ח מנכסיו, עושה פרקמטיע עם ת"ח, **אבל** על שכר תלמידי חכמים עצמם לא נתבאו. **עין לא ראתה" ביאר ריב"ל** הכוונה לייין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. **לר"ל** זה עדן של ארצה עני מעולם. ואדם הראשון היה דר בגן ועדן הוא מקום נפרד.

התבאר במשנה האומר אין תורה מהשמים אין לו חלק לעולם הבא, **ועליו נאמר** "כי דבר ד' בזה ומצותו הפר". **עוד ביאר** בפסוק הכוונה לאפיקורס. **עוד ביאר** המגלה פנים בתורה. "מצותו הפר" כוונה למפר ברית בשר (לרש"י) מבטל מצוות מילה. **לר"י** ועוד הכוונה למושך עורלתו). **ועונשם** "הכרת תכרת" לעולם הזה ועולם הבא. **מפסוק זה למד רבי אלעזר המודעי** מי שמחלל קודשים, מבזה את המועדות, מפר בריתו של אברהם אבינו, מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, המלבין פני חברו ברבים **אע"פ** שיש לו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

עוד אמרו בברייתא "כי דבר ד' בזה" זה מי שאומר אין תורה מן השמים, **אפילו** אמר על פסוק אחד. **אפילו** אמר על דקדוק אחד **אפילו** על ק"ו אחד **אפילו** על ג"ש. **אמר ר"ם** "דבר ד' בזה" זה הלומד תורה ולא למדה לאחרים. **לרבי נתן** זה מי שאינו משגיח ללמוד את המשנה. **לרבי נחוראי** כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. **לרבי ישמעאל** זה מי שעובד עכו"ם.

אמר רבי יהושע בן קרחה מי שלומד ואינו חוזר כזרע ואינו קוצר. **רבי יהושע אמר** מי שלומד ומשכח כאשה שיוולדת וקוברת. **ר"ע אמר** תהיה רגיל לחזור על הלמודך כזמר. **אמר רב יצחק בר אבדימי** "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו" הוא עמל ותורה עמלת במקום אחר. **אמר ר"א** אדם לעמל לעמל ויודע אדם לעמל פה, ואינו יודע אדם לעמל תורה, לאחר שנאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו" **מבאר** שנבעל לעמל תורה. **וזה שאמר רבא** כל הגופים טורחים ועמלים אשרי מי שגופו טורח בתורה. **אמר ר"ל** מי שלומד לפרקים דומה "נואף אשה חסר לה".

"והנפש אשר תעשה ביד רמה" זה **מנשה בן חזקיה** שדרש דרשות של דופי, **ועליו נאמר** "היו מושכי עוון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה" **ביאר רבי אסי** "עבות העגלה" יצר הרע בתחילה דומה לקורו עכביש ולבסוף דומה לעבות העגלה. **מבארת הגמ'** את הפסוקים ששמתה עליהם מנשה, **"אחות לוטן תמנע"** הייתה בת להשפחת אלופים ורצתה להתגיר ולא קיבלה ויצא ממנה עמלק שציער את ישראל, ולא היו צריכים לרחקה. **יו"לך ראונו קציר חטים"** ביאר רבי יצחק בשם רבא שפילו שהיה ימי קציר חטים הם מצויים בשדה בכ"ז אין צדיקים נכשלים בגזל ולקט זוזאים. **וימצא זוזאים בשדה" אמר רב** הם ברוחי. **ללוי** הם סילי. **לרבי יונתן** הם סביסקי.

אמר רבי אלכסנדר, כי העוסק בתורה לשמה משיח שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. **רבא אמר**, כאילו בנה ארמונות של מעלה ושל מטה. **ריו"ח אמר**, מן על כל העולם כולו. **לוי אמר** אף מקרב את הגאולה. **אמר ריש לקיש**, כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו ונלמד מאברהם אבינו ושרה. **לר"א**, כאילו חידש בעולם דברי תורה. **לרבא**, כאילו עשאו לעצמו.

אמר רבי אבהו, כל המעשה את חבירו לגדר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה את המצווה, **ונלמד** מהכאת היאור שנכתב ע"ש משה רבנו ואהרן הכה.

אפיקורוס אין לו חלק לעולם הבא, **אמר רבי ורבי חנינאי**, הכוונה למבזה תלמיד חכם. **לריו"ח ורבי'ל**, המבזה חבירו בפני תלמיד חכם. **מבארת הגמ'** שלדעת ריו"ח ורבי'ל אפיקורס זה המבזה חברו בפני ת"ח, והרועי וזה המבזה ת"ח בעצמו שהוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. **ולדעת רבי ור"ח** שמבזה ת"ח עצמו הוא אפיקורס, צריך לומר שגדור של מגלה פנים בתורה שלא כהלכה זה כמנשה במ חזקיה הנזכר לעיל שזלזל על פסוקים. **ויש שלמלאי** את מחלוקת רבי ור"ח עם ריו"ח ורבי'ל לגבי "מגלה פנים בתורה שלא כהלכה". **ושאלו למד'** שמבזה חברו בפני ת"ח הוא המגלה פנים, א"כ מיהו אפיקורס, **אמר רב יוסף** אלו האנשים שאומרים מה תועלת יש בתלמידי חכמים. **אמר אביו** הם מולים פנים בתורה שלא כהלכה שהרי נאמר "אם לא ברית וכו'". **וכן אמר רב"י** מהפכת סדום שאמר הקב"ה "ונשאתי לכל המקום בעבורם". **הביאה הגמ'** דוגמה

הדרך היומית

לד אולם כאשר מוסיף תאר כבוד מותר, והביא ראיה מרבי דוסטאי הנזכר בגיטין.

ובזה הנושא דשו בו רבים ונהרות דיו נכתבו ע"ג זאת הידיעה. ויש לעי' בענין זה טובא בדברי היש"ש בסוגיא בקידושין (פ"ק ס' סה') ובשדי חמד ח"ג מערכת הכ"ף כלל קד' הביא דעות ועינים בזה הנידון.

אלא עדיין מקשים הפוסקים על דברי היש"ש בשו"ע (יו"ד ס' רמב' סעיף טו') שפסק אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במוותו וכו' וכתב היש"ש (שם סק"ד) נראה דוקא שלא בפניו אבל בפניו יש לקרותו רק רבי. ועי' שם בפר"ח וברע"א (שם ובשבת קט"ו יישב)

ומעתה מקרא מפורש על דברי היש"ש הרי יהושע לפני משה עמד ואמר את שמו. ובאמת שלפי ביאור רש"י בסנהדרין, נוחא שאמר תאר כבוד, אולם את דברי היש"ש עדיין מצוה ליישב שהרי אסר לומר שמו אף כאשר אומר תואר כבוד, ויהושע סותרו.

ונראה בבאור דברי היש"ש, שכל דברי רש"י בפרק חלק סבבו סביב התאר "מרי ורבי" וזה תואר שעל התלמיד לומר בפני רבו ולדעת הפוסקים שלא ס"ל כהש"ש בזה סגי כדי לצרף לזה את שמו של רבו. אולם היש"ש ס"ל שזה אינו מספיק כאשר עומד בפני רבו.

ואין קושי' מיהושע משום שהרי כאשר נבא לדיק את דברי הרמב"ם כתב "לקרות לרבו בשמו" ביאור הדבר שאדם אומר לרבו "רבי ראובן" משקל דבריו הוא ראובן אתה הוא רבי וכ"כ למה מחמת שלמדתי ממך תורה ואפשר אף רוב תלמודו הימנו. אולם הלשון משמש לשמו של הרב בתוספת תואר הנצרך להלכות כבוד רבו. ולפיכך למד היש"ש שזה עדיין בהגדרה להזכיר שמו מחמת שהשם עומד בפני עצמו רק שיש תוספת תאר.

אולם שיהושע אמר "אדוני משה" כלל לא אין התייחסות לשמו של רבו "אדוני משה" אומר לן אני עבדך!!! אין כלל מציאות של שם רב בתוספת תאר כבוד, אלא התבטלות מוחלטת של התלמיד כלפי רבו. "הי מורא רבך כמורא שמיי" בענין התלמיד והרב האדון הוא משה. וכלל לא השתמש בשמו של רבו. ויש לדון ולפלפל.

אמונה בדברי חכמים.

"ושעריך לאבני אקדח", דרש ריו"ח, עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות בגודל של ל' אמה על ל' אמה, וחוקק בהם פתח של י' אמה על כ' אמה, ומעמידים בשערי ירושלים. לגלג אותו תלמיד והרי לא מצאנו אבנים טובות בגודל של ביצת עוף קטן איך נמצא בשיעור של ל' אמה, לאחר זמן הפליגה ספינות וראה מלאכי השרת שיושבים ומנסרים אבנים טובות ומרגליות בגודל של ל' אמה על ל' אמה וחוקק בהם פתח של י' על כ' אמה, שאל אותו תלמיד את המלאכים עבור מי אלה, אמרו לו עתיד הקב"ה להעמידם בשערי ירושלים, בא לפני ריו"ח ואמר לו דרוש לך נאה לדרוש, כמו שאמרת כן ראיתי, אמר לו ריו"ח אתה אדם ריק אם לא היית רואה לא היית מאמין??? מלגלג על תלמידי חכמים אתה, נתן בו עינו ונעשה גל של עצמת.

וזכר המעשה הוא פלא -

א. מדוע המתין רבי יוחנן בקפיצה על אותו תלמיד, מדוע רק לאחר שבאמת השכיל להבין שדברי חכמים אמת, רק אז הקפיד עליו ריו"ח, מדוע בשעה הראשונה שלגלג לא התחייב בעונשו.

ב. מדוע עונשו כה גדול, לא חלק בדבר הלכה, לא שינה מאומה מהתורה הקדושה, כל חומרה יכל לקבל על עצמו, היה בו איזשהו חוסר אמונה בדברי חז"ל, מה בכך. כמובן לא באנו לדון בחטאי הקדמונים, את אותו "תלמיד" תלמידו של ריו"ח, אלא הנוגע לנו.

כתב בדרשות הר"ן (דרוש חמישי) "כמו שנצטוונו לילך אחר הסכמתם במשפטי התורה, כן נצטוונו לכל מה שאמרו לנו על צד הקבלה מהדעות ומדרשי הפוסקים, יהיה המאמר ההוא מצווה או לא יהיה, ישראל הנוטה מדבריהם אפילו במה שאינו מביאורי המצות, הוא אפיקורוס ואין לו חלק לעוה"ב! ומביא הר"ן כמה ראיות, ומביא את הסוגיא שלנו שלגלג אותו תלמיד על דברי ריו"ח, הרי מה שאמר כאן רבי יוחנן אינו דין וחוק מחוקי התורה, ואף על פי כן העלו כאן שהוא מדברי אפיקורסות, שהוא בזה דבר השם יתברך, שאינו מאמין למה שהוא מצווה להאמין.

מעתה, אמנם ריו"ח שמע את שאלתו של אותו תלמיד, איך יתכן במציאות שיהיה אבנים טובות בגודל של ל' אמה, אולם עדיין היה מקום ללמוד בשאלתו, שאלת הבנה ולא שאלת תמיהה ולגלג על דברי חז"ל, רח"ל (נשי' חו"ס חולין מ, ב). אך כאשר ראה ריו"ח שאותו תלמיד ראה את האבנים, ואז האמין, כאן בא ריו"ח בתביעה, והרי מן הדין אנו מצווין להאמין לחכמים אף על צד הקבלה ומדרשי הפוסקים וכו', ולא רק בהסכמתם במשפטי התורה. ולכן נענש בעונש כה חמור, שמי שאינו מאמין בדברי חז"ל הרי הוא בכלל בזה דבר השם יתברך, ולכן נענש רק כאשר הוכיח שלא האמין עד עתה.

כמה עמדו הרבה בקדמונים מה ביאור דבריו של רבי הלל, ועוד הונצחו דבריו בדבריו היינו שצדוקים הם לשיטתו, וכך מורה לשונו של רב יוסף שלא דחהו אלא מחמת ראיה מפסוקים.

ובאמת בלשון רש"י מובאר בדבריו שכוונתו "הקב"ה ימלוך בעצמו יגאלם" היינו לא ע"י משיח אלא הקב"ה בעצמו.

לפי פשטות לשונו של רבי הלל היה משמע שעם ישראל ישאר בין האומות, וזה שכתב רש"י שלא כך ביאור הדברים, אלא רבי הלל דילג על שלב ימות המשיח וביאר שהקב"ה יגאל את ישראל.

בר"ן ביאר, לא היה בדעתו של רבי הלל שיהיו ישראל באבל בגולה ויהיו אובדן בכוחים, ח"ו לאותו צדיק שהרי התורה הבטיחה והעידה שנאמר "ושב וקבצך מן העמים וישבו בארץ יירשוה" וכל הפרשה כולה מפורשת בפרשת אתם נצבים ובפרשת האזינו, אלא רבי הלל מקצר בימות המשיח לומר שלא יהיו צריכין למלך המשיח לכבוש האומות אלא מיד בצאתם מן הגלות כבוד ד' יראה עליהם, ויחיו המתים ויהנו מזיו השכינה, וזה מה שביארו לעיל "דלא איברי עלמא אלא לדוד" שהטובה של עוה"ז היתה בימי דוד, ושמאל אמר בימי משה, כלומר שימי משה היו טובים מהם, וכמו כן מי שאמר שכבר אכלוהו בימי חזקיהו רצה לומר שעיקר הטובה הגופנית היתה בימי חזקיהו. ומסיים הר"ן שכבר נדחו דברי רבי הלל שזכריה הנביא היה מבטיח לישראל על מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו.

הרדב"ז בתשובה (ד, קפ"ז) דן האם העם היוצאים מחצרים חלקם חשב את משה רבינו לאלוה, ודן בארוכה א"כ האין יתכן שמה שרבינו לא השיבם מעוון זה, ומה ההבדל בין זה לעבדה זרה של העגל, ובין דבריו מביא את דברי רבי הלל בסוגיא לפנינו וכתב כך, והרי הלל היה אדם גדול וטעה באחד מעיקרי הדת שאמר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. ומפני זה הטעות לא חשבוהו כופר ח"ו דאם לא כן איך היו אומרים שמועה משמו. והטעם מובאר כיון שאין כפירתו אלא מפני שחושב שמה שעלה בעינו אמת ואם כן אנוס הוא ופטור.

החת"ס בתשובה האחרונה ביו"ד (שנו) דן במספר העקרים האם כדברי הרמב"ם בהקדמה לפרק חלק שיש יג' עיקרים, או כדברי העיקרים שיש ג' עיקרים. ובדאי שאין כאן מחלוקת במה צריך להאמין ובמה לו, אלא ביאר החת"ס שהנושא הוא בהגדרת השמות, ויש שביארו שהשאלה מה מרכיב את מה ומה משתלשל ממה.

וכתב החת"ס שלמעשה לא נפסקה ההלכה כרבי הלל, ומי שיאמר שקים לו כרבי הלל יוגדר ככופר, שהרי אף מי שיאמר שהלכה כר"א של מילה במכשירי מילה ולכן יחמם פחמים בשבת לצורך הכנת הסכין במילה, אם יעשה כן בעדים והתראה יהיה חייב סקילה ולא יוכל לומר קים לי כרבי אליעזר, כיון שנפסקה הלכה כרבנן, כך בדיוק הדבר בענין האמונה וההשקפה. ומסיים החת"ס אף אם נאמר שהגאולה וביאת המשיח איננה עיקר אבל מי שאינו מודה בו כופר בעיקר של האמנת התורה ודברי נביאים.

הקורא רבו בשמו.

לר"ג אפיקורס לר"ג זה מי שקורא לרבו בשמו, כפי שאמר ריו"ח שנענש גיחזי שקרא לאלוה הנביא בשמו. ביאר רש"י "שאומר פלוני ואינו אומר מורי רבי פלוני". נפסק בשו"ע (יו"ד, ב) "ולא יקראו בשמו לא בחייו ולא במוות אלא אומר אבא מארי וכו'. וביט"ד, ד, מספרת הגמ' מעשה שביקש רבי אחי ברבי יאשיה מרבי דוסטאי ב"ר ינאי ומרבי יוסי בר כיפר שיביאו לו כלי וכו', ובסוף הדברים מובאר שאמר רבי דוסטאי שאם יהרגו אותו מי נתן לינאי אבא בר כמותי. וצריך להבין איך קרא רבי דוסטאי לאביו בשמו הפרטי.

כבר דנו בעבר לגבי יהושע בן נון, שאמר למשה רבינו מה לעשות עם אלדד ומידד וכו' ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם" (בהעלותך פרק יא' פסוק כח') ויש לדון בדברי יהושע בהלכות כבוד רבו, איך קרא יהושע למשה רבינו בשמו. בעוד שמשמע להדיא שעומד בפניו. ופסק הרמב"ם בהלכות ת"ת (פ"ה ה"ה) אסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפי' שלא בפניו וכו'. א"כ האין אמר יהושע לרבו את שמו ועוד בפניו דמשמע דחמיר טפי.

ובכס"מ על הרמב"ם (שם) הביא את דברי רש"י לפנינו בסוגיא על הגמ' היכי דמי אפיקורס אמר רב נחמן זה הקורא לרבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר זאת האשה וזה אשר החיה אלישע. וכתב רש"י על אתר בשמו שאומר פלוני ואינו אומר מרי ורבי פלוני. והמקור לדברי רש"י הביא הכס"מ זהו הפסוק האמור שאמר יהושע "אדוני משה".

וכן הוכיח המצפה איתן (בברכות סב, א) שאם אומר "רבי" ומקדים תאר כבוד מותר אח"כ לומר את שם רבו, ממה שאמרו בגמ' בעירובין צא שאמר רבי כשהיינו לומדים תורה אצל רבי שמעון בתקוע וכו'.

מובאר שאיסור אמירת שמו של רבו, זה כאשר אומר בלא כינוי, אולם כאשר מכבדו ע"י כינוי נוסף לית לן בה. ולפיכך גיחזי נענש ע"ז שאמר אלישע בלא תאר כבוד. ושאינו יהושע שאמר אדוני משה. וע"ז הדרך יש לומר שרבי דוסטאי לא אמר סתם "ינאי" אלא אמר בדרך כבוד והוסיף תאר "ינאי אבא", וכך הביא בביאור הגר"א (יו"ד רמב, לו) שאסור להזכיר שם האב מפני הכבוד, זה דווקא כשאומר שם